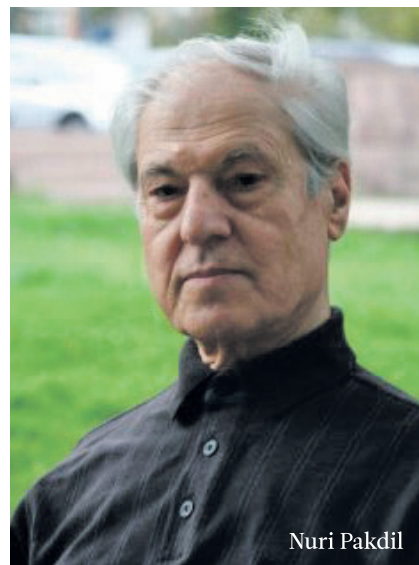

Bele bichtege schraibar?

Vor an månat hånne gischribet vonan bichtege schraibar boda hatt gilebet durch in Mèrika vor zboahundart djar, Edgar Allan Poe. Balde hån gimocht zornirn vo baz z'schraiba disan månat soinnar khennt in sint vil åndre schraibar boda hebatn gimak soinn bichte ginumma zo maga hån an artikl afta ünsar "Sait vo Lusèrn": Henry David Thoreau, Alan Moore, Terry Pratchett, J.R.R. Tolkien un åndre o. Darnå hånne sèlbart givorst: ombrómm alle di sèllnen bodamar soinn khennt in sint hån gischribet odar belesch odar inglès? Ombrómm khummane tschinésan, indiè, rüss? 'Z magat soinn ke i pinnz i bode khenn khummane åndre schraibar. Furse khånante lesan un schraim inglès hånne interesårt mearar di libadar bode hån gimak lesan in da gelàichege zung bosa soinn khennt gischribet: belesch, inglès odar azpe biar. Dena hånne gibarnt ke balma inntreret in a bibliotèk odar in a geschèft boda vorkhoaft libadar makma seng ke 'z khemmenda vorkhoaft vil mearar belesch odar inglèsan schraibar baz püachar gischribet pellar in åndre zungen un spetar gitrakk belesch un

inglès. Sichar, bar soinn in Beleschlánt un di belesan schraibar bartn hërta soinn di meararstn vorkhoaft! Ma ombrómm vo alln in püachar gischribet in di bèlt lespar daz meararste di sèllnen boda khemmen her vodar Mèrika odar abe vodar Gran Bretagna? Ma mage sichar nètt khõn ke 'z iz ombrómm di inglèsan un di merikè soinn brevatar z'schraiba baz åndre! 'Z soinda schraibar boda, nètt asó bait vort von Beleschlánt, soinn asó gikhennt un gilest zo khemma skuàse adorårt sovl bisa beratn eppaz mearar baz lai mænne odar baibar un da in Beleschlánt, invétze, bintsche khennense. Sovl azpe zo khõda ke 'z iz starch malaméntar vennen libadar vo schraibar azpe di prüadar Strugatsky boda durch in Russia soinn gihaltet bol mearar baz Star Wars, Solzhenitsyn un Harry Potter gilekk panådar. Eppaz destrar iz vennen püachar von schraibar finlandese Arto Paasilinna sidar azta a khlummana "verlag", Iperborea, hattar gètt zo tüana zo drukha alle soine libadar. Ploaz åndre soinn nètt guat zo khemma gikhennt vo vil laüt da kan üs un invétze vort vo da soinn khennt z'soina schraibar "kult":

Nuri Pakdil

Murakami, Nesbø, Linqvist etc.. Asó, vor di månat boda khemmen, hånne zornirt z'schraiba aft disan fõldjo lai vo schraibar boda nètt schraim belesch odar inglès, di sèllnen mindar gikhennt da kan üs, ma bodaz magatn givålln.

Rodolfo

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusèrn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbro.it

Di gesunthait

Vor a par bochan di Istat hattaz khõtt bia 'z stianda di laüt von Beleschlánt un dar dokhtur Pizzinini hatt asó gischribet an schümman artikl. Daz sèll boda auzizkhennt vo disan artikl iz ke di laüt von nõrd stian vil pezzar baz di tiavan. In Trentino, balda ummaz bortet, hattz vür 85,6 djar lem az iz a baibe, 81,2 djar lem az iz a mænn; drai djar lem mearar baz di laüt boda lem nidar pa Beleschlánt. Ma daz sèll boda bèkslt no mearar iz di gesunthait. Da kan üs di baibar hevan å zo haba di earstn magånje balsa khemmen zo haba 61,7 djar, di baibar von "stivål" hevan å zo haba magånje balza khemmen zo haba 54,9 djar. Daz gelàich khinnt vür pinn mænne, di ünsar auvar da stian gesunt finn atti 62,9 djar, di "tiavan" hevan å zo haba problème sa atti 56,5 djar.

Di laüt boda darkränkhan vo diabete da kan üs soinn dar 3,8%, nidar pa Beleschlánt dar 6,8%. Di trianar boda sbern kartza vil soinn dar 41% kontro in 51,5% von laüt boda lem betar nidar. Rebar nètt von laüt boda khemmen zo haba an krèps, 98 laüt alln 10.000 da in Trentino, 125 laüt alln 10.000 in Campania. 'Z mage soinn azta daz sèll boda helft in trianar iz ke se "mövarnse" un machan vil mearar spòrt baz di laüt boda lem nidar pa Beleschlánt. In Trentino lai dar 14% von laüt macht khumman kontro in 59% vodar Campania un vodar Sicilia. Ma 'z iz nètt allz lai "schümma" da kan üs un "schaüla" nidar pa Beleschlánt. Azpe bar hån sa khõtt, biar trinkhan vil alkohol; biar trianar un di veneti soinn di sèllnen boda trinkhan daz meararste in gantz Beleschlánt. Un no, biar trianar soinn di sèllnen boda darkränkhan daz meararste "azpe hirn". Biar soinn vil mearar "stressårt" un 35,8 laüt alln 10.000 in d'ünsar provintz khemmen rikoverårt vor ditza, 24,3 attortimitt in Beleschlánt un lai 14,2 züntrest in stivål. 'Z parirt ke in Campania, ånka azta, azpe gesunthait stiansa nètt sovl gerècht, soinsa mindar stressårt un soinn sichar mearar luste baz biar trianar. Daz sèll boda mocht machan pensårn iz ke da kan üs alln 10.000 laüt kuàse 10 darkränkhan vo Alzheimer odar Parkinson, in Campania lai 4,6 laüt alln 10.000. Dar dokhtur Pizzinini rift soinn artikl khõdante ke gesichart biar trianar èzzan pezzar un mövarnaz mearar baz di laüt boda lem nidar pa Beleschlánt ma, in da gelàich zait, nembaraz au kartza vil di bèlt.

E.v.K.

Polenta di patate e kavritz: il piatto cimbro delle feste

Intorno al paese, sopra verso i Baiti e lo Sbànt, e sotto, verso la Valdastico, si vedono ancora i muretti in pietra a secco che hanno permesso alla nostra gente di coltivare la terra, realizzando i campi sui terrazzamenti, nonostante l'elevata pendenza del nostro territorio. Ogni famiglia aveva almeno un campo di patate e le patate erano il cibo principale per ogni ricetta. Piatti semplici ma diversificati perché le patate si abbinano proprio a tutto.

Atz Lusèrn, balde pinn gest khlumma i, ka herbest hattma gesek alle di laüt von lant auz pa èkhar zo lesa au di patåtn un biar khindar o hån gehatt ünsarn kòmpito: balsa soinn gest auzgehauged vodar earde, habarse zuargedjukht in haüfla, auzzornirante di groazan boma hatt gèzzt, di mezònatn von sàm un di khlumman vor 'z sboi. Ania glana famildja, in di sèlln zaitn, hatt gehatt èkhar zo setza patåtn un khabaz, un a sboi boda iz khennt augemacht in ditzèmbre. Di laüt hån gehatt patåtn daz gantz djar un darmit hånse gemacht njòkkn, korséntzan, da hånse geröastet un asó nå hattz parirt z'èzza hërta eppaz åndarz, biz ånka lai soinn gest hërta patåtn. Daz sèll bode hån gehatt liabar però iz gest da patåtana pult pittn kavritz. Da sèll hattze hërta gemacht moi tatta, ombrómm ma hattze gemocht mischan a gantz bailla, in khezzl aftn heart un er hatt gehatt patziéntza zo tüanaz un hatt gehatt gearn di hitz von vaür.

Er hattze gemacht asó. Dar hatt geschelt di patåtn un hattze gesotet in bazzar, sovl genumma zo dekhase, pittnan henfele saltz. Balsa soinn gest gekhocht, hattarse gesmòkkt pittn smòkkar (un da moi khinn vorstmar bazzar hatt getånt), dena hattar drinnjedjukht a hånplf boatzamel un, pittn pultnstèkh, hattarse gemischt, odar pezzar beratn khõn ke dar hattze gekheart, ombrómm dar hattze gevånkh von pon von khezzl zo traga da untar, obar, un da obar, untar, sin azze hatt gehatt schümma di rintn umme in khezzel un hatt neméar gehenk. Est hattarse gedjukht aftz pultnlukh.

Antånto moi mãmma hatt gekhocht in kavritz, an baizan sugo pittar lugånega. Pittnar lugånega habar gèzzt alle sèkse, alóra saibar gest sovl in haus. Si hatt brustolårt zboa schümmane hånplfn boatzamel in a fånnp pitt a pizzle smaltz, dena hattze gedjukht a pizzle bazzar zoa azta dar sugo nètt sai kartza dikht, hatt drinn gelèkk di lugånega augehakht in tókklä un hattze gelazzt khochan an ur. Ania glana bõtta bobar hån gèzzt patåtana pult un kavritz, üs khindar hattzaz parirt vairta. Un in tage vodar sagra vo Santa Giustina, ditza geèzza hatt nia gemengt.

(n.g.)

Autunno alla Haus von Prökk

Herbest in Haus von Prökk

SABATO 26 OTTOBRE

26 VON BIMMAT

Ore 9.30 - Ritrovo alla Haus von Prökk - centro di Lusèrn.
Di 9.30 venntmase in Haus von Prökk - atz Lusèrn
 Si accende la stufa e si rivivono gli antichi riti: Il Filò, l'arte del tombolo e la lettura delle antiche leggende cimbre davanti al camino. Degustazione delle focacce cimbre.
 Ma züntet 'z vaür in heart, un kheart zo leba uralte rite: dar filò, 'z gekhnöppla, uralte stòrdje augelest vorå in vaür. Un darzuar khöstetma a par a kröpftle.

Ore 11.00 - Trekking lungo il Sentiero dell'Immaginario
Di 11.00 - geatma nå in staige nå in tritt von Sambinelo
 e lettura della Fiaba della Frau Pertega. Arrivo a Malga Campo e degustazione di salumi e formaggi. Rientro a Lusèrn.
 Nå de bege kontårtma di stòrdja vodar Frau Pertega. Balma rift affon Kåmp makma leng eppaz ka maul, khes un salado, dena kheartma bidrømm in lant.

Costo iscrizione: 15€ | Innzoschraibase khostetz: 15 €
Bambini fino a 5 anni (compiuti): 7€ | Vor di khindar sin atte 5 djar (kompirt): 7€